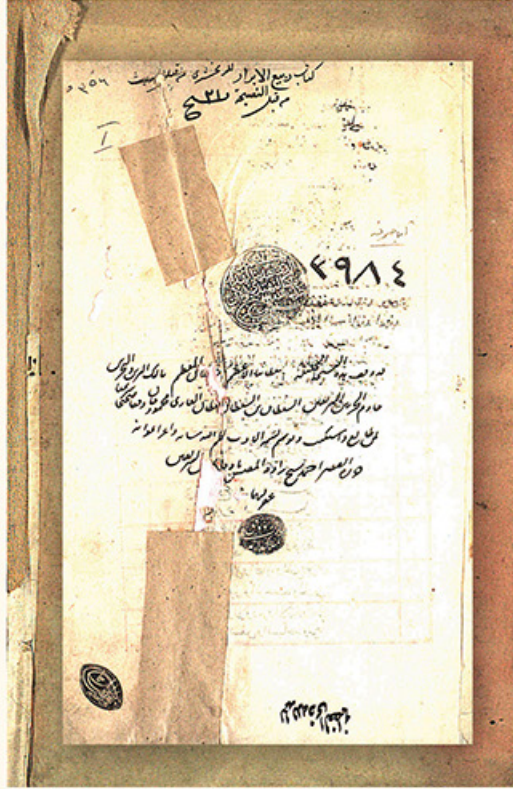

Zemahşerî

Çeviren:
Kübra Öztürk

SİYASETNAME

ÂLEMİN NİZAMI

Hükümdara, Adalete ve Zulme Dair Rebî'ü'l-Ebrâr'dan Seçmeler

TAKDİM

Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ömer Zemaşerî (ö. 538/1144), başta *el-Keşşâf* adlı tefsiri olmak üzere kaleme almış olduğu çok sayıda eseriyle İslâmî ilimler tarihine damgasını vurmuş bir âlimdir. Onun çalışmaları daha çok Arap dili ve belâgati sahasında yoğunlaşır. Esasında Arap olmayıp büyük ihtimalle Türk asıllı olmakla birlikte, Zemaşerî Arap diline en çok hizmet eden âlimler arasında yer alır.

İtikadî açıdan Mutezilî olan Zemaşerî'nin *Keşşâf* isimli eseri tefsir literatüründe bir köşetaşı sayılmış; Beyzâvî, Neseî, Ebusuud Efendi, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır gibi çok sayıda Sünnî müfessir *Keşşâf*'tan faydalanmıştır.² *Keşşâf* Kur'an'ın bilhassa edebî ve belâğî yönlerini ortaya koyması bakımından literatürde benzersiz bir yer edinmiştir.

Müellifin Arap dili ve belâgati ağırlıklı çok sayıda eserinin arasında, *Rebîü'l-Ebrâr ve Nusûsu'l-Ahbâr* isimli eseri "muhâdarât" denilen türün en önemli eserleri arasında yer alır. Muhâdarât edebî bir tür olup "başkasına ait sözlerden muhataba veya okuyucuya uygun alıntılar halinde aktarmalar yapmayı ve bu nitelikteki sözleri toplayan edebî eser türünü ifade eder. Bu türe muhâdara adının verilmesinin sebebi, bunun, ileri gelen devlet ricâliyle büyük âlimlerin huzurunda düzenlenen meclislerde karşılıklı soru-cevap şeklinde sohbet ve tartışmalar halinde başlamış olmasıdır. İki âlim arasında gerçekleşen sohbet ve münakaşalar belli bir tarihten itibaren derlenerek kitap haline getirilmiş, bu eserler de muhâdarât veya mecâlis adıyla anılmıştır."³ Zemaşerî'nin *Rebîü'l-ibrâr*'ı ile Râgıb İsfahânî'nin *Muhadaratü'l-Üdebâ ve Muhâveretü's-Suarâ'sı* bu sahanın en önemli iki eseridir.⁴

Rebîü'l-Ebrâr hacimli (tercümeye esas aldığımız Abdülemir Mühennâ tahkikli, Müessesetü'l-A'lemî (Beirut, 1992) baskısı 5 cilttir) bir eserdir, 98 farklı konu başlığını sahibilerin, halifelerin, âlimlerin hikmetli sözleriyle,

¹ *Keşşâf*'ın tahkikli orijinal metni ve Türkçe tercümesi, altı cilt halinde yayımlanmıştır: *Keşşâf Tefsiri* (ed. Murat Sülün), İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2016-2020.

² Zemaşerî hakkında geniş bilgi için bk. M. Öztürk-S. Mertoğlu, "Zemaşerî", *DİA*, 235-238. *Keşşâf* hakkında ayrıca bk: Ali Özek, "el-Keşşâf", *DİA*, XXV/329-330.

³ Hüseyin Yazıcı, "Muhadarât", *DİA*, XXX/390.

⁴ Hüseyin Yazıcı, "Muhadarât", *DİA*, XXX/390.

ibretli hikâye ve şiirlerle işler. Bu eser sahasında çok etkili olmuş, müellifin *Atvâku'z-Zehab* adlı eseriyle birlikte Osmanlı ulemâsı tarafından da çok tutulmuş, çok okunmuş, sık sık iktibas edilen eserler arasında yer almıştır. *Rebîü'l-Ebrâr*, Amasyalı Hatibzâde Muhyiddin Mehmed (ö. 940/1534) tarafından *Ravzatü'l-Ahyâr* adıyla ihtisar edilmiş, 50 bölümden oluşan bu eseri Âşık Çelebi (ö. 1572) II. Selim adına Türkçe'ye çevirmiştir.⁵ *Rebîü'l-Ebrâr*'ın kendisinin yanısıra ihtisarı *Ravzatü'l-Ahyâr* da Osmanlı muhitinde çok okunmuş, bilhassa siyaset düşüncesi alanında kaynak olarak kullanılmıştır. Mesela Osmanlı siyasetnameleri arasında seçkin bir yeri bulunan *Usûlü'l-Hikem fî Nizâmi'l-Âlem*'in müellifi Hasan Kâfi Akhisârî (ö. 1615), eserini kaleme alırken Bezzâvî'nin *Envârü't-Tenzîl* isimli tefsiri ile *Ravzatü'l-Ahyâr*'dan yararlandığını ifade eder.⁶

Elinizdeki kitap *Rebîü'l-Ebrâr ve Nusûsu'l-Ahbâr*'ın siyasetle ilgili üç bölümünün (48, 52 ve 82. bölümler) tercümesini içermektedir. İlk defa tercüme edilen bu bölümler, İslâm medeniyetinde siyasete dair rivayete dayalı birikimi derli toplu şekilde aktarması bakımından önemlidir. Mütercimim bu rivayetleri diğer kaynaklar ışığında değerlendiren ayrıntılı notları, elinizdeki eserin kıymetini artıran unsurlar arasındadır. Kitabın Türkçe siyaset kitaplığına bir katkı olarak kabul edilip istifade edilmesi temennimizdir.

Asım Cüneyd Köksal

⁵ Ali Turgut, "Muhyiddin Mehmed, Hatibzâde", *DİA*, XXXI, 84.

⁶ *Usûlü'l-Hikem fî Nizâmi'l-Âlem*'in Türkçe neşri için bk. Hasan Kâfi Akhisârî, *Âlemin Nizamı İçin Hikmetli Yöntemler* (trc. Asım Cüneyd Köksal), İstanbul: İlke Yayınları, 2018.

SALTANAT, SULTAN, EMİRLİK, BİAT VE HİLÂFET İLE VÂLİLER VE ONLARLA ARAYA KONULMASI GEREKEN PERDE VE DİĞER KONULAR HAKKINDA

[82. Bâb]

1. Hasen,¹ Haccâc'a² şöyle dedi: "İbn Abbâs'ı şunu söylerken duydum: Resûlullah (s.a.v) buyurdu ki: Sultanlara hürmet edin, saygı gösterin. Zira onlar, âdil olduklarında Allah'ın izzeti(nin mazharı) ve yeryüzündeki gölgesidirler." Haccâc "Bu hadiste 'Âdil oldukları zamanda' ifadesi yoktur" diye itiraz edince Hasen "Evet, (o ifade hadise âittir)" dedi.³

2. Hz. Ömer, Hz. Peygamber (s.a.v)'e hitaben "Kendisine boyun eğilecek, bedenlerle itaat edilecek sultan kimdir, bana haber verir misin?" dediğinde Resûlullah şöyle buyurdular: "O, Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir. (Saltanat işini) güzel yaparsa mükâfat alır, siz de ona teşekkürle mükellef olursunuz. Yok, kötü yaparsa vebâli⁴ onadır, size de sabretmek düşer."⁵

Yine Peygamberimiz (a.s)'dan rivayete göre, o şöyle buyurmuştur: "Hangi yönetici, raiyyesini idare ederken onları güvenilirlik ve samimiyet ile kollayıp kuşatmazsa, Allah Teâlâ'nın her şeyi kaplayan rahmeti ona dar gelir."⁶

¹ Ebû Saîd el-Hasen b. Yesâr el-Basrî (ö. 110/728). Basralı meşhur tâbiî, âlim ve zâhid. *DİA*, "Hasan-ı Basrî".

² Ebû Muhammed el-Haccâc b. Yûsuf b. el-Hakem es-Sekafî (ö. 95/714). Zalim lakabıyla meşhur Emevî valisi. İrfan Aycan, *DİA*, "Haccâc b. Yûsuf es-Sekafî" (çn.).

³ Kıssayı uzun haliyle ve hadis metnindeki bazı lafız farklılıklarıyla birlikte İbn Asâkir, *Târîhu Dimâşk'ta* XII, 175-176 tahrîç etmiştir (çn.).

⁴ A'lemî baskısında kelime hemzenin fethasıyla *أصر* olarak yazılmış, dipnotta da "merhamet ve iyilik" manası verilmiş. Fakat kanaatimce hadisin siyaki buna müsait değil; Bkz. Hattâbî, *Garîbü'l-Hadis*, I, 708 (çn.).

⁵ Hadisi Hattâbî *Garîbü'l-Hadis* adlı eserinde (I, 708); İsmail el-İsbahânî de *et-Terğîb ve't-Terhîb'de* (III, 67, r. 2087) senediyle, Sa'd b. Sa'id el-Ensârî tarîkından tahrîç ettiler (çn.).

⁶ Hadisi bu metniyle müsned olarak bulamadım. Fakat *Sahîhu'l-Buhârî'de* (r. 7150) buna benzer olarak şöyle rivayet edilmiştir: "Allah bir raiyyenin yönetimini hangi kula verir de o kul onları nasihat ile kollayıp kuşatmazsa, Cennet'in kokusunu asla duymayacaktır." (çn.)

3. Mâlik b. Dînâr (v. 131'den önce) şöyle dedi: “Kitaplardan birinde şöyle gördüm: Allah Teâlâ buyurur ki: “Ben meliklerin melikiyim. Meliklerin kalpleri benim elimdedir. Kim bana itaat ederse, melikleri ona rahmet vesilesi kılarım. Kim de bana isyan ederse, melikleri ona azap vesilesi kılarım. Siz meliklere sövmekle kendinizi meşgul etmeyin. Bunun yerine Allah’a tövbe edin ki melikleri size merhametli kılayım.”⁷

4. Mutarrif⁸ şöyle dedi: “Meliklerin müreffeh bir hayat sürmelerine, lüks ve yumuşak elbiseler giymelerine bakmayın. Siz asıl, onların tahtı ne çabuk terkettiklerine, nasıl kötü halde devrildiklerine bakın.”⁹

5. Ebû İmrân el-Cüveynî¹⁰ der ki: “Bize ulaşan habere göre, kıyamet günü olduğunda Allah tüm zorbarların, bir de insanların şerrinden, ağır cezalar vermesinden korktuğu her (yönetici)nin zincirle bağlanmasını emredek. Sonra bunların cehenneme atılmasını emir buyuracak ve cehennemi onların üstüne kapatacak. Hayır, vallahi de onların ayakları asla yerinde duramayacak! Yok, vallahi onlar bir daha asla gökyüzüne bakamayacaklar! Ve vallahi de göz kapakları birbirine kavuşmayacak, gözlerini asla yumamayacaklar.”¹¹

6. A‘meş¹² dedi ki: “Ebû Vâil Şakîk b. Seleme bana şöyle söyledi: ‘Ey Ebû Süleyman, bizim yöneticilerimizde şu iki hasletten biri (dahî) bulunmamakta. Onlarda İslam takvası da yok, cahiliyye aklı da.’”¹³

7. Mehdî'nin¹⁴ veziri Ebû Ubeydullah el-Eş‘arî şu beytleri söylemiştir:

⁷ İbn Ebi'd-Dünyâ, *el-Ukûbât*'ta (s. 36) senediyle Mâlik b. Dînâr'dan rivayet etmiştir. İbn Ebi Şeybe ise *el-Musannef*'te (VII, 63, r. 34218, VII, 69, r. 34260) senediyle Mâlik b. Miğvel'den bunu rivayet eder. Buna göre İbn Miğvel, “Zebur'da şöyle yazılıdır” diyerek metni birkaç lafız farklılığıyla nakletmiştir (çn.).

⁸ Mutarrif b. Abdullah b. Şihîr el-Hareşî el-Âmirî. H. 95'te vefat etti. Tâbiidir, muhadistir. Mehmet Yaşar Kandemir, *DİA*, “Mutarrif b. Abdullah” (çn.).

⁹ Dîneverî, *el-Mücadele ve Cevâhiru'l-İlm*'de (V, 428, r. 2299) senediyle Mutarrif b. Abdullah'tan, “Meliklerin” ifadesi geçmeksizin, dünya ehli hakkında böyle söylediğini rivayet etmiştir (çn.).

¹⁰ Ebû İmrân Abdülmelik b. Habîb el-Ezdi el-Cevnî[/el-Cüveynî]. Tâbiün imamlarından. H. 123 yahut 128 tarihinde vefat ettiği söylenmiştir. Zehebî, *Siyeru A'âmî'n-Nübelâ*, (Müessesetü'r-Risâle), V, 256 (çn.).

¹¹ İbn Ebi'd-Dünyâ, *Sifetü'n-Nâr*'da senediyle Ebû İmrân'dan tahrîc etmiştir (çn.).

¹² A‘meş: Ebû Muhammed Süleyman b. Mihrân. Kıraat âlimidir, hadis hafızıdır. H. 148'de vefat etti (çn.).

¹³ İbn Asâkir *Târîhu Dimeşk*'te (XXIII, 178) senediyle rivayet etmiştir (çn.).

¹⁴ 3. Abbâsî halifesi Ebû Abdillâh Muhammed el-Mehdî-Billâh b. Abdillâh el-Mansûr (v. 169). Nahide Bozkurt, *DİA*, “Mehdî Billah” (çn.).

“Vallahi bu zamanda biz, yasaklanan şeylere dönerek
Kendimizi cehaletle zayi ettik.
Onların hilâfetini düzeltereğim diye dînî yaşantımı bozdum.
O hilâfetin ıslâhı, dinin ifsadı oldu.
Kimileri yanlarına yaklaştırdılarsa muhakkak niyetleri
Yaklaştırmamanın akabinde uzaklaştırmak idi.”

8. Abdülmelik'e¹⁵ “Sen Amr b. Sa'îd el-Eşdak'ı¹⁶ öldürdün mü?” diye sorulunca şöyle dedi: “Benim için kendi kanımdan¹⁷ kıymetli olmasına rağmen onu öldürdüm. Zira kuyruk sallayan bir dişi deveyi iki puğur deve birden döllemez.”¹⁸

9. Ziyâd, bir adamın zamana sövdüğünü duyunca şöyle demişti: “Bu adam zamanın ne olduğunu doğru düzgün bilse, elbette onun boynunu vururdum. Zaman ancak ve ancak sultandır.”

10. Cahza,¹⁹ İsmail b. Bülbül'ü (v. 278) vezir tayin ettiğinde ona şöyle dedi: “Vilayetler benim (düşmana karşı) açık (yani korunaksız) bölgelerimdir. Hararet üretmek²⁰ bir fırsattır. O halde elden kaçırmadan önce bu fırsatın varlığını ganimet bil.”

11. Ammâr b. Yâsir, Kûfe vâililiğinden azledilirken şöyle demiştir: “Kûfe'yi, sütünü emmesi tatlı, ama süttten kesilmesi acı bir şehir buldum.”

12. İskender şöyle dedi: “Bahtiyar kişi bizi tanımayan ve bizim de tanımadığımız kimsedir. Çünkü biz birini tanıdığımızda gününü uzatır, uykusunu kısaltırız.”

13. Gâdirî dedi ki: “Sultanlar bize âhireti gönül hoşluğuyla verdiler. Biz ise onlara dünyayı istemeye istemeye verdik.”

¹⁵ 5. Emevî halifesi Ebu'l-Velîd Abdülmelik b. Mervân b. el-Hakem (v. 86). Hakkı Dursun Yıldız, *DİA*, “Abdülmelik b. Mervan” (çn.).

¹⁶ Ebû Ümeyye Amr b. Saîd b. el-Âs el-Eşdak el-Emevî (v. 70). Emevî valisi ve kumandanı, tâbiî. Abdülkerim Özeydin, *DİA*, “Eşdak” (çn.).

¹⁷ Anekdot Keşşâf tefsirinde de geçer. Metinde geçen “nâzır” kelimesi göz manasına da gelmekte olup, ibare “kendi gözümün kanından” yani “kendi kanımdan” anlamına gelir (çn.).

¹⁸ Yani, bir devletin iki yöneticisi olmaz, demek istiyor (çn.).

¹⁹ Ebu'l-Hasen Ahmed b. Ca'fer el-Bermekî en-Nedîm (v. 326). Cahza lakabını kendisine, Abdullah b. Mu'tezz vermişti. İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân*, I, 132-133 (çn.).

²⁰ اصطناع الحر ifadesi bu şekilde tercüme edilmiştir (çn.).

14. Ömer b. Abdülaziz,²¹ Hasen'e yazdığı bir mektubunda "Talebelerimle bana yardım et" demişti. Hasen halifeye şu cevabı yazdı: "Benim talebelerimden olup dünyayı arzulayanlara senin ihtiyacın yoktur. Âhireti arzulayan talebelerimin ise sana ihtiyacı yoktur. Fakat sen, soyu soppu düzgün (asil) kimseleri görevlendirmeye bak. Zira onlar (Allah'a karşı gelmekten) sakınmaz ise de, (insanlardan) haya ederler. Haya ettiklerinde de güzel muamelede bulunurlar."

15. Bir filozof şöyle dedi: "En büyük saltanat, kişinin kendi şehvetine sahip çıkmasıdır."

16. İbrahim b. Abbas dedi ki: "Sultanın yakınındaki adamlar, bir dağa tırmanıp sonra dağın tepesinden düşen topluluğa benzer; dağın en yukarisına kim çıktıysa, düştüğünde en kötü duruma maruz kalan da odur."

17. Bezircumhur dedi ki: "Sultanlar, kişiyi terk ederek cezalandırırlar, mahrum bırakarak değil."

18. Ca'fer b. Muhammed²² şöyle dedi: "Sultanın işinin keffâreti, kardeşlere ihsanda bulunmaktır."

19. Emevî hânedânının son günlerinde, Abdullah b. Muâviye b. Abdullah b. Ca'fer [b. Ebî Tâlip]²³ İsbahan'da galibiyet elde etti. İnsanlar başına toplandılar. Abdullah'ın maiyyetinden Bend isimli bir adam olan biteni yazıp İmran b. Hind'e gönderince İmran ona şöyle cevap verdi:

"Ey Bend, mektubun geldi ve beni mutlu etti.
Mektupta acayip bir şey haber vermişsin bana;
Bir kocakarının yaşlı olmasına rağmen
Vasıflı biriyle evlendiğini söylemişsin.
Kerim olan Allah bu nikahı size mübarek etsin
Tüm amcaoğulları ve arkadaşlar da bununla zenginleşsin."

Burada İmran, hilâfeti ifade etmek üzere kinayeli olarak "kocakarı" demiştir.

20. Kısra, (zevcesi) Şirin'e hitaben "Ah şu saltanat ne güzel şey, bir de dâim olsa" deyince Şirin şöyle karşılık verir: "Dâim olsaydı bize intikal etmezdi."

²¹ 8. Emevî halifesi. H. 101'de vefat etmiştir. İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, (Mektebetü'l-Hânci), VII, 395 (çn.).

²² Ebû Abdillâh Ca'fer (es-Sâdık) b. Muhammed el-Bâkır b. Ali Zeyni'l-âbidîn (v. 148). İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, VII, 543 (çn.).

²³ Mervan b. Muhammed'in hilâfeti döneminde Kûfede isyan çıkarmıştır. H. 129'da vefat etti. Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, III, 447 (çn.).

21. Yunan krallarından biri öldüğünde yerine geçecek birini aradılar. Bir adamın kral olabileceği söylendi. Bunu duyan bir filozof dedi ki: “O şahıs kraliyete uygun değil. Çünkü çok sayıda hasımı var. Dolayısıyla kendisi ya zalimdir ki zâlim kişi zulmü nedeniyle saltanata uygun olmaz; ya da mazlumdur, mazlum ise önce kendi zayıflığını onarmaya baksın.” Bunun üzerine (devlet erkânı) filozofa “Sen krallığa daha lâıyıkısın” dediler ve onu başlarına geçirdiler.

22. Bir adama “Kardeşin vâli oldu, yanına gidip kendisini ziyaret etsen ya” dediler. Adam şu karşılığı verdi: “Kardeşimin vali olmasına sevinmedim ki kendisini tebrik edeyim, o da üzülmedi ki gidip teselli edeyim. Öyleyse niçin onun yanına gideceğim?”

23. Ubeydullah b. Ziyâd (v. 67) der ki: “Emîrlik ne güzel şey; bir de ulak gürültüsü ve minbere çıkmak olmasa.”

Halî‘ el-Basrî el-Bâhilî (V. 250) şu şiiri söylemiştir:

“İyi dinleyin! Me‘mun, Allah’ın imtihanıdır,
Doğru yolu sapkınlıktan ayıran.
Allah, kulunun en hayırlı kul olduğunu gördü ki,
Onu hükümdar kıldı. Kulunu en iyi Allah görür.”

24. Güvenlikten sorumlu Târik (b. Ziyâd),²⁴ kafilesiyle birlikte İbn Şübrüme’nin²⁵ bulunduğu bir yerden geçiyordu. İbn Şübrüme onları görünce şöyle dedi:

“(Târik’ı) seviyor olsalar da bunları,
Çok geçmeden dağılacak yaz bulutuna benzetiyorum.”

Ve ekledi: “Allahım, benim dinim bana, onların dini kendilerine âittir.” Bir müddet sonra İbn Şübrüme kadılık vazifesine getirilince oğlu kendisine sitem etti ve o gün söylediği sözü hatırlattı. İbn Şübrüme ise şöyle karşılık verdi: “Yavrum; baban onların helvalarından yedi ve neticede hevâlarının içine düştü.”

25. Bedevinin biri, bir adamın sultan aleyhine konuştuğunu işitince şöyle dedi: “Yazıklar olsun sana! Gerçekten de sen, tecrübelerle tutunmayan bir gafilsin. Halbuki nasihatte, akreplerin ısırması vardır. Ben şimdi senin yüzüne gülüyorum ama senin için ağlıyor gibiyim.”

²⁴ Târik, Emevî Halifesi I. Velid’in valilerinden Hâlid b. Abdullah el-Kasrî’nin (v. 126) emri altında görev yapıyordu. İbn Kuteybe ed-Dîneverî, *Uyûnü’l-Ahbâr*, I, 120 (çn.).

²⁵ Ebû Şübrüme Abdullâh b. Şübrüme b. et-Tufeyl ed-Dabbî (ö. 144/761). Fakih ve kadı. Şükrü Özen, *DİA*, “İbn Şübrüme” (çn.).

26. Belh'te bulunan Nevbahar'ın²⁶ kapısında şöyle yazılıdır: "Biyâresb dedi ki: Hükümdarların kapıları üç şeye ihtiyaç duyar: Akıl, sabır ve Mal." Nevbahar, Belh kasabalarından biridir. Bu yazının altında da şöyle yazıyordu: "Allah'ın düşmanı yalan söylemiş! Bu üç hasletten birine sahip olan kişi sultanın kapısına yaklaşmaz."

27. Sa'îd b. Humejd dedi ki: "Sultanın işleri hamam gibidir. Hamamın içinde duran çıkmak ister, dışında duran girmek ister."

28. Hâlid b. Safvân dedi ki: "Aldatıp hıyanet ederek sultanın yakınında bulunanlardansa, emanet ahlâkıyla sultana yakın olup ona nasihat eden (yani iyiliğini isteyen, samimi) kişiler daha çok düşman kazanır. Çünkü sultanın düşmanı da dostu da el ele verip bu kişiye adâvet güderler. Şöyle ki düşman, sultanın iyiliğini istediği için bu kişiye hasım kesilir. Dost ise (haset edip) mevki hususunda ona rakip olur."

29. (Halife) Me'mûn,²⁷ çöven otu kaplarının ağzına pamuk tıkanmış olduğunu görünce hizmetçisine şöyle dedi: "Aferin, iyi yapmışsın. Sadece altın ve gümüşü az olanlar bunlarla övünür. Bize yaraşan ise güzel işlerle, keremli ahlak ile iftihar etmektir. Hükümdarlara yaraşan, onlar için en güzel olan budur."

30. Bir bedevi şöyle dedi: "Hükümdarların meclisinde bulunmanın hükmü, gece sohbetinde konuşulan (sır)ları muhafaza etmek ve sabaha kadar mecliste uyanık kalmaya sabretmektir."

31. Hikmet ehli bir zât dedi ki: "Vâli, yakın adamlarını hergün, genel halkı ayda bir, sultanın durumunu ise her saat denetlemelidir."

32. Ali (a.s) buyurdu ki: "Dâneyi yaran, canlıları yaratan Allah'a yemin olsun; (Allah tarafından vadesi dolmayıp) süresi uzamış bir saltanatı izâle etmektense dağları yerindne oynatmak daha kolaydır."²⁸

²⁶ Nevbahar, Bermekilerin Belh'teki mabedinin adıdır. Bermekiler putperest idi. Mekte ve Kâbe kendilerine tavsif edilince, Beytullah'a benzeyen Nevbahar'ı inşâ ettiler, etrafına da putlar yerleştirdiler. Yapıyı atlas ve ipek kumaşlarla örtüp kıymetli mücevherlerle süslediler. Persler Nevbahar mabedine hürmet gösterir, onu hacceder, hediyeler sunardı. Türü kumaşları Nevbahar'a örtü olarak kullanırlardı. Kubbesinin tepesine de alametler konurdu. Mabedin etrafında, hizmetçilerinin, muhafızlarının kaldığı 360 kulübe vardı. Nevbahar'ı Mekke'deki Beytullah'a benzettiklerinden, en büyük muhafıza "Bermek" adını verdiler. Ondan sonra kim bu makama geldiye "Bermek" diye anıldı. Hind, Çin, Kâbil ve diğer memleketlerin hükümdarları da bu dini benimzediler (Muhakkik).

²⁷ Ebû Ca'fer (Ebü'l-Abbâs) Abdullâh el-Me'mûn b. Hârûn er-Reşîd b. Muhammed el-Mehdî b. Abdillâh el-Mansûr el-Abbâsî (ö. 218/833). (7.) Abbâsî halifesi (813-833). Nahide Bozkurt, *DİA*, "Me'mûn" (çn.).

²⁸ İbn Ebî Şeybe *el-Musannefte* (r. 30571) senediyle rivayet etmiştir (çn.).

33. Süfyan es-Sevrî,²⁹ Mekke’de (halife) Mehdî’ye şunu söyledi: “Kudâme b. Abdullah b. Ammâr el-Külâbî rivayet ederek dedi ki: ‘Kurban günü Resûlullah’ı (s.a.v) Akabe cemresini taşlarken gördüm. (Resûlullah hac vazifelerini ifa ederken) ne kimseye vuruluyor, ne kimse kovuluyor, ne de insanlara ‘uzaklaş, çekil’ gibi sözler söyleniyordu.’ Ben ise senin önünde insanlara vurulduğunu gördüm.”

34. Ebû Hüreyre anlatıyor: “Mekke’de Hind (bt. Ebî Ümeyye)’yi otururken gördüm. Yüzü ay parçası gibiydi. Arka tarafı ise kalçasından dolayı, oturan bir adam gibi duruyordu. Hind’in yanında bir çocuk oynuyordu.³⁰ Oradan geçen bir adam çocuğa baktı ve ‘Bu çocuk yaşarsa kavminin lideri olacağını düşünüyorum’ dedi. Hind ise ona şöyle karşılık verdi: ‘Bir tek kavmine lider olacaksa, Allah onu öldürsün (daha iyi).”

35. Birgün Kısra, mübezâna³¹ şöyle sordu: “Tek bir şey vardır ki sultan onunla izzet kazanır; (söyle) nedir bu?” Mübezân “İtaat” cevabını verdi. Kısra “Peki itaatin sebebi nedir?” diye sordu. Mübezân dedi ki: “Yakınındaki adamlara dostça, sevgiyle muamele etmek ve halkın işlerinde âdil olmaktır.”

[Sultan ve Yöneticilerin Kibri]

36. Abdüssamed b. Muazzil, nefit madeni idaresine tayin edilip kibirli hareketler sergileyen bir arkadaşını, şu beytleri yazıp gönder(erek uyar)mıştır:

“Ömrüme yemin olsun, öyle (tavırlar) ortaya koyuyorsun ki,
Gören de Fazl b. Mervan’ın kürsüsünü idare ediyorsun sanır.

Ben onun konumuna gelecek olsam,
Kendi adıma Ebu’l-Abbas’ın değişmesinden korkmam
Nefit madenini koruyorsun diye büyükleniyorsun.

Ya bir de misk ve anber korusan ne olurdu?

Kibri bırak, tevazuya sarıl. Zira,
Nefit valisinin kibretmesi gerçekten de nâhoştur.”

²⁹ Ebû Abdillâh Süfyan b. Saïd b. Mesrûk es-Sevrî el-Kûfî (ö. 161/778). Kendi adıyla anılan fıkıh mezhebinin imamı, müfessir, muhaddis ve zâhid. *DİA*, “Süfyan es-Sevrî” (çn.).

³⁰ *Târîhu Dimeşk*’te (LXX, 174) bildirildiği üzere bu çocuk Muâviye b. Ebî Süfyan’dı (çn.).

³¹ Mecusilerin kâdısına “mûbez”, başkâdılarına ise “mûbezân-ı mûbez” denir. Hârizmî, *Mefâtihu’l-Ulûm*, s. 114 (çn.).